

*Мулик К.Т.,
аспірантка кафедри теорії
та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки
та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: mulykkt@krok.edu.ua,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7197-0061>*

ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ РИЗИКАМ ТА ЇХ РОЗСЛІДУВАННЯ

На сьогодні корупція залишається однією із найбільших загроз для суспільства для сталого розвитку та верховенства права в Україні. Основний тягар, щодо розслідування корупційних злочинів відтісняє зусилля правоохоронних органів. В основному регулярно порушається антикорупційний закон. Ці порушення підривають основні принципи презумпції невинуватості, належної правової процедури та рівності.

На жаль, непоодинокими є випадки, коли працівники правоохоронних органів, публічно оголошують підозрюваного винним ще до винесення вироку суду, який набрав законної сили, що є вкрай неприпустимим.

Спираючись на положення правової держави, відповідно до статті 62 Конституції України та статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, особа вважається не винуваною доки її вину не буде доведено у судовому порядку [1].

Враховуючи проблемні аспекти у боротьбі із корупцією найпоширенішим є те, що вчиняються систематичні порушення положень закону та є нехтування презумпцією невинуватості. Рішенням Конституційного Суду України від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019 визнано, Україна як демократична та правова держава має забезпечити створення умов для запобігання та протидії корупції та належного юридичного регулювання відносин з притягнення до юридичної відповідальності осіб, які вчинили корупційні правопорушення» [6].

Звертаємо увагу на те, що за 2021-2024 роки Управлінням запобігання корупції при Міністерстві Внутрішніх справ виокремлено основні порушення, які починаються із подачі декларацій [7].

Зокрема проаналізовано порушення, яких допускаються декларанти при заповненні декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Найбільш поширеними такими порушеннями є:

1) незазначення інформації про нерухомість та транспортні засоби, які належать декларантам або членам сім'ї на праві власності чи користування. Найчастіше забувають декларувати земельні ділянки, на яких розташовані їх будинки;

2) незазначення вартості об'єктів декларування (квартир, будинків, земельних ділянок, автомобілів), незважаючи на те, що така інформація вказана в первинних документах про набуття права власності;

3) недекларування об'єкта нерухомості, що використовувався для проживання декларанта та членів сім'ї у звітному періоді, а в окремих випадках взагалі недекларування жодного об'єкта нерухомості;

4) незазначення доходів, отриманих у вигляді подарунків у негрошовій формі (будинок, автомобіль), прощеного боргу та інші.

В Україні діє Антикорупційна програма, яка містить систему заходів, спрямованих на ефективне й дієве запобігання, виявлення протидії корупції в усіх сферах діяльності органу з урахуванням ідентифікованих корупційних ризиків, а ключову роль у формуванні загальної відомчої політики запобігання корупції формують керівники.

У діяльності органу можна проводити внутрішню оцінку корупційних ризиків з метою забезпечення управління корупційними ризиками, керуючись методологією управління корупційними ризиками, затверджені наказом Національного агентства з питань запобігання корупції від 28 грудня 2021 року № 830/21, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України від 17 лютого 2022 року за № 219/37555 [5].

Положенням Закону України «Про запобігання корупції» визначено корупція – це використання особою своїх службових повноважень, наданих їй для одержання вигоди (обіцянки) чи пропозиції такої вигоди для себе чи іншої фізичної або юридичної особи, що визначається як використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з цим можливостей з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з цим можливостей [3].

За порушення законодавства у частині першій статті 3 Закону [4] визначено, що настає кримінальна, дисциплінарна та цивільно-правова відповідальність.

Так, дефініція кримінального процесуального кодексу України встановлює санкції статей, що містять корупційні ризики, зокрема кваліфікується як злочини [2]:

- зловживання владою або службовим становищем (стаття 364 Кримінального кодексу України);
- декларування недостовірної інформації (стаття 366 Кримінального кодексу України);
- прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (стаття 368 Кримінального кодексу України);
- пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі

(стаття 369 Кримінального кодексу України);

- зловживання впливом (стаття 369 Кримінального кодексу України);
- підбурювання до давання хабара (стаття 370 Кримінального кодексу України).

У зарубіжних країнах по іншому борються із корупцією для цього створені спеціальні органи, що здійснюють розслідування.

Для запобігання корупції в Україні діють органи НАЗК, НАБУ, САП, ДБР, НПУ, СБУ із визначеними повноваженнями.

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) не є органом досудового розслідування. НАЗК є органом, який відповідає за контроль за фінансовою діяльністю посадових осіб та декларуванням їх майнового стану. Головною метою НАЗК є запобігання конфлікту інтересів та корупції в органах влади. Хоча НАЗК має право проводити перевірки та розслідування у сфері декларування майна посадових осіб, вони не мають повноважень проводити досудове розслідування кримінальних справ. У разі виявлення ознак злочину, НАЗК може направляти матеріали до правоохоронних органів для подальшого розслідування та притягнення винних до відповідальності.

Державне бюро розслідувань усвідомлює свою відповідальність за утвердження верховенства права та цінності доброчесності, а також за встановлення справедливості в суспільстві шляхом незалежного і всебічного розслідування злочинів. Посадові особи та працівники повинні дотримуватися принципів не толерувати корупцію в усіх її формах і проявах та вживати усіх заходів щодо запобігання, виявлення та протидії корупції.

Наприклад, НАЗК спільно з ДБР та Офісом Генерального прокурора за результатами проведеного моніторингу способу життя виявили ознаки незаконного збагачення у начальника Центрального управління продовольчого забезпечення Тилу Командування Сил логістики ЗСУ на майже 58 млн грн. 21 березня його затримали, вирішується питання про повідомлення про підозру.

НАЗК встановило, що у 2023 році за дорученням чиновника, пов'язаними з ним фізичними та юридичними особами, було набуто [7]:

- автомобіль Toyota Corolla Cross Hybrid вартістю 1,5 млн грн, оформлений на дочку посадовця, сукупні доходи якої суттєво не відповідають вартості набутого майна;
- квартира в Києві площею 158 кв.м. вартістю понад 5,8 млн грн, зареєстрована на третю особу;
- 53 земельних ділянки на території Київської, Хмельницької, Вінницької, Черкаської, Житомирської, Полтавської областей загальною вартістю понад 8,7 млн грн;
- Єдиний майновий комплекс Хмельницького державного експериментального протезно-ортопедичного підприємства вартістю 38,4 млн грн;
- комплекс Хмельницької обласної бази спеціального медичного постачання вартістю 1,4 млн грн.

Вищезазначені ділянки та комплекси за дорученням чиновника придбали треті особи. Крім того, не встановлено законних джерел походження 2 млн грн готівки, яка згідно з декларацією належить родині службовця.

Слід зазначити, що після призначення на посаду начальника Центрального управління продовольчого забезпечення Тилу Командування Сил логістики ЗСУ і незначного збільшення доходів службовця витрати його сім'ї зросли в кілька разів, що може свідчити про отримання прихованих доходів із незаконних джерел.

НАЗК встановило, що ні сам чиновник, ні члени його сім'ї не мали фінансової спроможності для придбання усіх вищезазначених активів.

Зібрані матеріали передано до Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Офісу Генерального прокурора для долучення їх до матеріалів кримінального провадження та проведення досудового розслідування для притягнення посадовця ЗСУ до кримінальної відповідальності.

Першочерговою складністю визначення відповідальності за порушення норм законодавства про корупцію є процес застосування їх норм.

Аналіз застосування норм співмірні у статті 364 Кримінального кодексу України [2] та Закону України «Про запобігання корупції», які стосуються корупційного правопорушення, пов'язаного зі зловживанням владою чи службовим становищем.

Визначення співвідношення між правопорушеннями, передбаченими статтею 364, та відповідними правопорушеннями, а також розмежування їх з дисциплінарними проступками. Про це свідчать як дослідницькі матеріали, так і матеріали досліджень правозастосовчої практики.

Ці труднощі певною мірою пов'язані з недостатньою чіткістю формулювань КК. При вирішенні питання відмежування аналізованих злочинів один від одного та від дисциплінарних проступків існують такі проблеми:

Основна відмінність полягає в тому, чи має правопорушення конкретні наслідки чи тяжкі наслідки.

Завдана істотна шкода державним органам і настання тяжких наслідків, які суперечать інтересам держави або юридичної особи. Якщо такі наслідки настали, то є підстави вважати, що вчинено правопорушення, а якщо таких підстав немає, то слід констатувати, що це дисциплінарний проступок;

Якщо злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від умислу особи, хоча діяння, спрямоване на вчинення злочину, було вчинене з прямим умислом.

Якщо злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від наміру виконавця, діяння слід кваліфікувати як готування або замах на злочин; і слід кваліфікувати як кримінальне правопорушення [2], а не як правопорушення проти дисципліни державного службовця.

Довести у кримінальному провадженні, що службова особа усвідомлювала використання влади чи службового становища всупереч інтересам служби.

Що він усвідомлював використання влади чи службового становища всупереч інтересам служби.

Особливістю злочинів, передбачених статтею 369, є те, що їх вчинення, пов'язане з порушенням відносин, які існують для забезпечення фактичної рівності можливостей громадян у користуванні послугами, що надаються публічними службовцями.

Порушення полягає в наступному. В кінцевому рахунку хабарник прагне отримати вигоду від переваги над іншими (наприклад, можливість скористатися хабарем, отримати перевагу), а не надати посадовій особі несправедливу перевагу, обіцяє, не надає, але вирішує відповідні питання у встановленому законом порядку. Такі відносини є ще одним додатковим добровільним об'єктом. Коли є неправомірною вимога з боку посадової особи.

Це здійснюється шляхом послідовних дій слідчого з метою розслідування [8]:

- нормативно-правових актів, що регулюють діяльність державних органів та службової особи;
- порівняння діянь, вчинених цією посадовою особою, з нормальною практикою їх діяльності в аналогічних ситуаціях;
- зіставлення з діями, вчиненими такими посадовими особами щодо яких є підстави вважати, що в них є ознаки кримінального правопорушення;
- наявність та характер зв'язку між службовою особою та фізичною або юридичною особою;
- хто отримав неправомірну вигоду в результаті таких дій службової особи, а також спосіб, у який вона була виражена, як вони були виражені.

У слідчій ситуації мають бути ретельно проаналізовані аудиторські звіти, акти перевірок та супровідна документація, отримані в контексті розслідування, що розглядається [8].

Ретельно вивчити акт ревізії, акт перевірки, документи, додані до акта перевірки, а також нормативно-правові акти, що містяться в акті ревізії та акті перевірки. Слідчому, посадова особа якого їх порушила, рекомендується систематизувати отримані дані. Дані про поведінку та рішення персоналу з ознаками зловживання владою або службовим становищем [8].

Ревізія, перевірка майнової шкоди, від яких дій, ким і яка шкода завдана.

Під час ревізії, перевірки матеріальні збитки, від яких дій, ким і яка шкода була заподіяна.

Основні питання, які варто розкрити слідчому [8]:

- Які заходи були вжиті для відшкодування несплаченої суми майнової шкоди, які заходи були вжиті під час ревізії та ким?
- Яка матеріальна шкода залишилася невідшкодованою на кінець перевірки?

Отже, корупція є однією з найгостріших глобальних проблем сучасності, і від її вирішення залежить подальший розвиток міжнародної спільноти

в цілому. Толерування корупції підриває демократію та управління, права людини, спотворює демократію, державне управління та ринкові механізми, погіршує якість життя, сприяє зростанню злочинності та інших загроз.

До заходів, які можуть здійснювати правоохоронні органи, належать зокрема, організаційно-профілактичні, аналітичні та оперативно-розшукові, інформаційної безпеки та взаємодії з працівниками правоохоронних органів, які повідомляють про порушення антикорупційного законодавства.

Мусимо зауважити, що найкращою ситуацією для розслідування є розуміння, коли слідчий має право здійснювати дослідження як аудиторський звіт, так і свідчення відповідної особи про обставини зловживання владою або службовим становищем, які стали йому відомі. Отже, менш сприятливою є ситуація пов'язана із показаннями, які надає особа, що є свідком у кримінальному провадженні.

Повинні існувати чіткі процедури, що визначають умови, за яких звинувачення розглядаються всередині організації, а також умови, за яких вони розслідуються зовнішніми органами, такими як антикорупційні органи або поліція.

Повинна існувати чітка процедура, що визначає умови, за яких зовнішні органи, такі як антикорупційні органи або поліція, можуть звернутися з проханням про проведення розслідування.

Організація повинна бути здатна чітко визначити для кожного зареєстрованого випадку передбачуваної корупції причини, що його спричинили. Однак за відсутності процедури визначення того, які заяви заслуговують на розслідування, організація або держава стикається з ризиком того, що заяви, які підлягають розслідуванню, будуть довільно відібрані або, в гіршому випадку, будуть розслідуватися лише ті заяви, які вигідні для організації.

Це означає, що розслідуватимуться лише ті заяви, які вигідні організації.

Якщо організації та державні органи діють свавільно або переслідують лише власні інтереси при розслідуванні корупції, працівники та громадськість втратять довіру, а вся система погіршиться.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 02.10.2024)
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341- III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 02.10.2024)
3. Про запобігання корупції: Закон України від 30.12.202. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014, № 49, ст. 2056 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
4. Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції «Про затвердження положення Про Національне агентство з питань запобігання корупції» від 05.02.20220 № 30/20 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0030884-20#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
5. Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції «Про вдосконалення процесу

управління корупційними ризиками» 28.12.2021 № 830/21 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0219-22#top> (дата звернення: 02.10.2024).

6. Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-135/2018(5846/17) за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України від 26 лютого 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#top> (дата звернення: 02.10.2024).

7. Лист Міністерства внутрішніх справ Управління запобігання корупцією № 1477/18 від 10.01.2023 року

8. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / За ред. М.І. Хавронюка. К.: Москаленко О. М., 2019. 464 с.

